

However, it is obvious that the coverage of the radioecological safety crime issues in the national criminological literature is insufficient, since criminal activity in the field of radioecological safety has not yet been studied and comprehended in terms of its nature, and its status and main trends have not been analyzed and the peculiarities of its determination have not been investigated, and this deprives the relevant law enforcement practice, as well as the preventive practice, of proper scientific and information support. The author notes that today's scientific research on the phenomenon of crime in the field of radioecological safety is interdisciplinary by nature. Some aspects of this issue are covered within various branches of science, and this creates the need for interdisciplinary integration of the results obtained in various areas of scientific knowledge. Criminology, which possesses the requisite methodological tools capable of meta-synthesizing the data from other sciences, can become the means for such unification.

Key words: extent of prior research, research for doctoral thesis, scientific sources, radioecological safety crime, nuclear and radiation safety, environmental safety, criminological science, criminological characterization, crime prevention and counteraction, nuclear crime, criminological research.

DOI: 10.33663/0869-2491-2024-35-657-666

УДК: 343.6

Р. С. КВАША,
доктор філософії в галузі права*
ORCID: 0000-0003-4284-4917

О. С. ФЕЩЕНКО,
аспірант Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України**
ORCID: 0009-0007-1753-2774

ФІЗИЧНЕ ТА ПСИХІЧНЕ НАСИЛЬСТВО ЯК ОСНОВНІ ВИДИ КРИМІНАЛЬНО ПРОТИПРАВНОГО НАСИЛЬСТВА

У статті зазначена відсутність чіткої диференціації видів насильства як у вітчизняному законодавстві, так і у кримінально-правовій науці. Панівною позицією є поділ насильства на фізичне та психічне. Піддана критиці ідея про існування насильства виключно у виді фізичної шкоди потерпілому і розуміння іншого виду насильства – психічного як виключно погрози. Психічне насильство в Кримінальному кодексі України визначається не лише через погрозу, а й примус, примушування, вплив, тероризування тощо. Не підтримано тезу, що фізичне насильство може проявитись у формі бездіяльності. Ознаками психічного насильства як умисного, кримінально протиправного і суспільно небезпечного діяння є активний характер поведінки, вплив на психіку іншої людини проти її волі, в результаті чого заподіюється шкода її здоров'ю або життю.

Ключові слова: насильство, агресія, фізичне насильство, психічне насильство, психологічне насильство, види насильства, погроза, шкода, вбивство, знищення майна, дія, бездіяльність, вплив, залякування.

Kvasha Roman, Feshchenko Oleh. Physical and mental violence as the main types of criminal violence

The article points out the lack of clear differentiation of types of violence both in domestic legislation and in criminal law science. The dominant position is the division of violence into physical and mental. The idea of the existence of violence exclusively in the form of physical harm to the victim and understanding of another type of violence – mental as exclusively threats – has been criticized. Mental violence in the Criminal Code of Ukraine is defined not only by threat, but also by coercion, coercion, influence, terrorizing, etc. The thesis that physical violence can manifest itself in the form of inaction is not supported. Signs of mental violence as a deliberate, criminally

* **Kvasha Roman**, Doctor of Philosophy in Law

** **Feshchenko Oleh**, Postgraduate Student of Koretsky Institute of State and Law of the NAS of Ukraine

illegal and socially dangerous act are the active nature of the behavior; the influence on the psyche of another person against their will, resulting in harm to health or life.

Key words: *violence, aggression, physical violence, mental violence, psychological violence, types of violence, threat, harm, murder, destruction of property, action, inaction, influence, intimidation.*

Вступ. Кримінально-правова протидія насильству в будь-якому його прояві завжди перебуває в центрі уваги суспільства та держави. Агресивна повномасштабна війна в Україні теж є своєрідним, найагресивнішим проявом насильства. Тому протидія насильству є пріоритетним напрямом державної політики всіх країн світу. Дуже влучно характеризує значення поняття «насильство» В. О. Навроцький: «Враховуючи кількість посягань, ознакою яких виступає насильство, та їх поширеність, з'ясування аналізованого є одним із центральних кримінально-правових понять»¹. Насильство – один з найнебезпечніших елементів порушення прав людини, забезпечення яких є пріоритетом у будь-якій демократичній державі. З початку ж воєнної агресії РФ проти України (2014 р.) прояви насильства зросли у рази. Правопорушення, пов'язані із насильницькими діями, посягають на фундаментальні соціальні цінності, конституційні права та свободи людини та завдають непоправної шкоди порядку суспільних відносин у сфері охорони життя та здоров'я громадян. В юридичній науці чимало уваги приділяється дослідженню проблематики насильства та протидії насильницьким злочинам.

Постановка проблеми. Під час збройних конфліктів рівень насильства зростає в геометричній прогресії. Безумовно, що насильство, як і злочинність, у жодному суспільстві не може бути викоринено, однак слід ставити за мету мінімізацію його рівня. Процеси глобалізації та діджиталізації зумовили трансформацію кримінально протиправного насильства, появу його нових видів. Водночас ні у національному законодавстві, ні у кримінально-правовій науці не існує чіткої диференціації видів насильства. Панівною ж позицією є поділ насильства на фізичне та психічне, тому для розуміння змісту кримінально-правового поняття насильства насамперед слід розглянути ці види.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У юридичній науці видам кримінального насильства приділяли увагу: М. М. Бабаєв, О. М. Бандурка, Ю. В. Баулін, І. Г. Богатирьов, В. В. Василевич, Б. М. Головін, В. В. Голіна, В. Я. Горбачевський, О. В. Григор'єва, В. К. Гришук, О. Л. Гуртовенко, І. М. Даньшин, О. М. Джу́жа, В. М. Дрьомін, А. П. Закалюк, А. Ф. Зелінський, А. О. Йосипів, І. І. Карпец, О. Г. Колб, О. М. Костенко, В. В. Кузнецов, І. П. Лановенко, О. М. Литвинов, П. П. Михайленко, В. О. Навроцький, Ю. В. Нікітін, А. В. Савченко, Г. М. Собко, В. Я. Тацій, В. П. Тихий, В. О. Туляков, П. Л. Фріс, В. І. Шакур та багато інших вчених.

Метою статті є характеристика основних видів кримінально протиправного насильства – фізичного та психічного.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Об'єктивними та суб'єктивними ознаками насильства традиційно визначають такі: протиправна поведінка, яка проявляється у зовнішньому середовищі та виражена у конкретних усвідомлених актах діяльності людини; спрямованість проти організму іншої людини; наявність конкретного адресата (потерпілого – при безпосередньому насильстві, або його близьких осіб – при опосередкованому насильстві); може мати місце як проти, так і поза волею іншої особи (потерпілого); умисний характер поведінки особи; здатність впливати на несвідоме та заподіювати фізичну, моральну, майнову шкоду іншій особі; наявність мети спричинити шкоду іншій особі певного характеру.

Доречно зауважити, що якщо агресію вчені розглядають як біологічний феномен, то насильство – як соціально зумовлений феномен². Насильство розглядається переважно як складне явище соціальної дійсності, яке має дуалістичну природу та різноманітні зовнішні прояви у вигляді актів зовнішньої поведінки людини, які виявляються як фізичне чи психічне насильство. Усі інші види насильства (домашнє, економічне, статеве тощо), які виокремлюються у теорії кримінального права України, на нашу думку, охоплюються однією з них.

Попри певні наукові узагальнення та висновки щодо проблеми зазначених видів насильства все ж доводиться констатувати, що питання стосовно їх доктринального розуміння залишається дискусійним.

У проєкті Кримінального кодексу України (далі – КК України), який на сьогодні розроблено робочою групою з розвитку кримінального права України та винесено на обговорення громадськості, пропонується закріпити дефініцію поняття «насильство» у такому формулюванні: «фізичний, акустичний, світловий, термічний чи хімічний вплив на іншу людину» (ст. 1.4.1 «Значення термінів Кримінального кодексу»). Водночас у цій же статті наводиться й дефініція поняття «погроза», під якою розуміється «усне, письмове чи конклюдентними діями залякування людини застосуванням насильства, звалтуванням, знищенням чи пошкодженням майна, розголошенням дійсних чи вигаданих відомостей, які можуть скомпрометувати людину, або спричиненням їй будь-якої іншої шкоди, якщо ця людина сприйняла погрозу як таку, що може бути реалізована щодо неї чи її близької людини»³. Отже, робоча група, визначаючи поняття «насильство» та «погроза», вкладає у зміст цих понять те, що на сьогодні охоплюється двома видами насильства, а саме фізичним та психічним. Такий підхід, очевидно, заснований на позиції члена робочої групи професора В. О. Навроцького, яка полягає у тому, що «насильство виражається лише у фізичному впливі на потерпілого». Узагальнюючі й інші ознаки кримінально протиправного насильства вчений пропонує таке поняття: «насильство – це протиправний умисний фізичний вплив на організм іншої особи»⁴.

Проте ми не можемо погодитись із формулами: «наси́льство=фі́зичне наси́льство», «погро́за=пси́хічне наси́льство». Так, згідно із визначенням ВООЗ, яке було надано у 1992 р. та застосовується до сьогодні, насильство – це умисне застосування фізичної сили або психічного впливу, дійсне або у вигляді погрози, спрямоване проти себе, іншої людини, групи або спільноти, що призводить або має велику ймовірність заподіяння тілесних ушкоджень, смерті, психологічної травми, відхилення у розвитку або різного роду наслідків⁵. Ця позиція врахована і в Законі України від 7 грудня 2017 р. № 2229-VIII «Про запобігання та протидію домашньому насильству». Відповідно до п. 17 ч. 1 Закону фізичне насильство – це форма домашнього насильства, що включає ляпаси, стусани, штовхання, щипання, шмагання, кусання, а також незаконне позбавлення волі, завдання побоїв, мордування, заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, залишення в небезпеці, ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, заподіяння смерті, вчинення інших правопорушень насильницького характеру⁶. Тобто насильство далеко не завжди зводиться до заподіяння фізичної шкоди потерпілому.

Триває дискусія і щодо характеру фізичного насильства. На думку окремих вчених, у певних випадках і фізичне насильство може проявитись не в активних діях, а у формі бездіяльності. Тобто йдеться про те, що обмеження та позбавлення волі можуть зумовити фізичні та моральні страждання, не виключено, що й тілесні травми. О. М. Гумін моделює ситуацію: утримання потерпілого взимку в неопалюваному підвальному приміщенні або нелюдське тримання в промоклих вологою ямах може призвести до серйозних захворювань, зокрема до обмороження кінцівок⁷. На нашу думку, наведений приклад аж ніяк не демонструє фізичне насильство у вигляді бездіяльності, адже «утримання» – це теж дія. Тому переконливою вважаємо позицію В. О. Навроцького, який до ознак кримінально-правового поняття насильства відносить і таку: це активна поведінка – дія. Застосовувати насильство шляхом бездіяльності не можна⁸.

Окремі науковці підкреслюють, що насильство не включає вбивство та знищення майна. А. С. Бондарчук обґрунтовує це тим, що в контексті відповідальності за посягання на журналістів склади кримінальних правопорушень, які передбачають відповідальність за посягання на життя журналістів та умисне знищення їх майна, встановлено в окремих статтях Особливої частини КК (статті 347¹, 348¹ КК)⁹. Аналогічну позицію, відповідно до якої насильство не охоплює вбивство потерпілої особи, обстоює Л. П. Брич, яка вважає, що поняття «наси́льство», що використовується у диспозиціях статей Особливої частини КК України, чітко вказує на спрямованість відповідного злочину на заподіяння фізичної шкоди людині. Роз'яснення ж, що поняття «наси́льство» охоплює шкоду саме здоров'ю людини і не включає наслідків у вигляді смерті ґрунтуються на порівнянні санкцій статей, у якій спосіб вчинення злочину позначений як насильство чи відповідний його вид, та ста-

тей, що встановлюють відповідальність за заподіяння конкретної шкоди здоров'ю людини (тяжких, середньої тяжкості чи легких тілесних ушкоджень)¹⁰. Погоджуємося з цим підходом частково, оскільки вбивства, на нашу думку, не слід виключати з кола насильницьких злочинів, позаяк вони вчиняються власне насильницьким способом. З огляду на викладене насильство не охоплює знищення та пошкодження чужого майна, оскільки це насамперед самостійні суспільно небезпечні діяння у статтях Особливої частини КК України, відмінні від насильства. Виходячи зі значення слова «наси́льство» в українській мові, воно може бути спрямоване виключно на організм потерпілого, живої істоти: «застосування фізичної сили до кого-небудь»¹¹. Знищення ж та пошкодження майна стосується лише протиправного впливу на неживий предмет. А тому поняття «наси́льство» не охоплює знищення та пошкодження чужого майна.

Слід звернутись до аналізу іншого основного виду насильства – психічного. В нормативно-правових актах України та в юридичній науці рівною мірою зустрічаються як поняття «психічне насильство», так і «психологічне насильство». Часто науковці в межах предметів власних досліджень застосовують обидва поняття як однопорядкові. Хоча є й інші думки вчених у контексті новел кримінального закону: «поняття «психологічне насильство» свого визначення в КК не отримало, як і будь-якого пояснення, чим же воно відрізняється від уже раніше згаданого в КК психічного насильства»¹².

Водночас традиційно основна увага науковців прикута до кримінально-правової характеристики фізичного насильства як найбільш небезпечного виду протиправних діянь. Людина ж, як жива система, що являє собою нерозривну єдність фізичного та духовного, біологічного та соціального, може бути об'єктом найрізноманітніших способів впливу, які можна поділити на два види – фізичний та психічний. Як живий організм людина має особливий елемент – психіку. Факт можливості психічно впливати на людину на певній відстані доводить, що кордони індивіда не обмежуються фізичними розмірами його тіла, а охоплюють також психічні явища. Погоджуємося із тезою, що у багатьох випадках психічне насильство спричиняє більш бурхливу емоційну реакцію, ніж фізичне насильство¹³.

Згадка про прояви психічного насильства трапляється у понад 90 статтях Особливої частини КК України, проте лише ч. 2 ст.180 КК України вказує конкретно на *психічне насильство* як обов'язкову ознаку об'єктивної сторони кримінального правопорушення: «Примушування священнослужителя шляхом фізичного або психічного насильства до проведення релігійного обряду» (курсив наш. – Авт.). Психічне насильство в чинному Кримінальному кодексі України проявляється у виразах зі словами: примус, примушування, психічне насильство, вплив, погроза застосування насильства і тероризування тощо. Отже, проявами насильства є і різні форми психологічного тиску. Сьогодні в теорії кримінального права залишається чимало невирішених питань стосовно психічного насильства. Вище ми піддавали критиці наукову

позицію про недоцільність поділу насильства на фізичне та психічне: «відповідний вплив на психіку слід називати не психічним насильством, а психічним впливом»¹⁴. Тому імпонує позиція науковців, які поділяють насильство на фізичне (енергетичне) та психічне (інформаційне)¹⁵.

Тривалий час зміст психічного насильства обмежувався погрозами як єдиним його проявом. Психічне насильство, на думку А. Байлова, – це вчинений у будь-якій формі поза (або проти) волі та свідомості потерпілого протиправний і психологічний вплив на нього. Цей вид насильства охоплює погрози: завдати фізичної шкоди (вбивством, тілесним ушкодженням тощо), заподіяти майнову шкоду (знищення або пошкодження майна), завдати моральну шкоду (поширення відомостей, що ганьблять особу або її родичів та ін.)¹⁶. Дослідник В. П. Кушпін також зауважує, що в сучасній доктрині кримінального права під психічним насильством розуміють погрозу застосування фізичного насильства¹⁷. Вище ми наголошували на тому, що це надто обмежене розуміння психічного насильства. Поняття психічного насильства не можна зводити лише до погрози заподіяння фізичної шкоди (як відмежування від фізичного насильства). Такий підхід є недосконалим, оскільки психічне насильство має чимало проявів, не всі з яких отримали регламентацію у законі про кримінальну відповідальність.

Слід особливо звернути увагу на те, що небезпека психічного насильства полягає в тому, що воно спрямоване не тільки на обмеження прав і свобод людини, а й суттєво принижує її честь і гідність, призводить до фізичних і моральних страждань, а також викликає стрес, фрустрацію, психічні неврози та психічні захворювання¹⁸.

Відомі вітчизняні вчені М. Панов і С. Харитонов, аналізуючи насильство як протиправну дію і кримінальне правопорушення, вказують на те, що вони поділяються на дії фізичні та інформаційні. Фізичні (або енергійні) дії полягають, як правило, у застосуванні м'язової фізичної сили для вчинення кримінально протиправного посягання. Інформаційні діяння – це акти поведінки, що полягають у поєднанні (наданні) особою інформації (дезінформації) іншим особам і завжди виражається у словесній (вербальній) чи іншій знаковій формі – усній чи письмовій, а також у подібних діях, що несуть інформацію: смислових жестах, виразних рухах (міміка) тощо, що здатні здійснювати психологічний (інформаційний або дезінформаційний) вплив на інших осіб (кримінально карані погрози, обмани, вимагання, публічні заклики до вчинення теракту тощо) і вчинити таким чином кримінально протиправне діяння¹⁹.

Проблема психічного насильства значно актуалізована сьогодні у зв'язку із розвитком телекомунікаційних мереж. Сучасний кібервсесвіт докорінно змінив усталені погляди на багато відомих речей, зокрема на можливість впливати на психіку індивіда дистанційно. Відсутність спільного з жертвою простору перестала бути перешкодою для впливу на її психіку, швидкість і спосіб поширення інформації принципово змінилися, технології уможливи-

ли маніпулювання свідомістю на відстані. Тепер вчиняти протиправні насильницькі дії можна, не перебуваючи в безпосередньому фізичному контакті з особою-жертвою. Крім того, збільшується потенційне коло жертв, оскільки агресор користується інтернетом.

Отже, серед різних форм насильницьких дій сучасне психічне насильство набуває нових специфічних, небезпечних і агресивних форм. У цьому контексті не можна ще раз не згадати збройну повномасштабну агресію проти України з боку РФ, яка щодня виявляється найжорстокішими актами насильства щодо мирного населення України, особливо на тимчасово окупованих територіях. Зокрема, примус до вступу в окупаційну армію, імітація розстрілів, залякування родичів осіб, які служать у Збройних Силах України тощо.

Грунтовне визначення психічного насильства сформулював О. М. Храмов. На його думку, психічне насильство як кримінально-правова категорія є умисним, суспільно небезпечним, протиправним впливом на психіку іншої особи або групи осіб, що зумовлюється ворожою, інструментальною або негативістською мотивацією та здійснюється інформаційним (діями або бездіяльністю) чи позаінформаційним шляхом всупереч або поза волею людини, таким чином впливаючи на свободу її волевиявлення та завдаючи їй психічної та (або) фізіологічної шкоди²⁰. Це визначення характеризується не лише об'єктивними ознаками (характером дій винної особи), а й суб'єктивними (особливостями мотивації цих дій). Останні є важливими характеристиками кримінального насильства і мають кримінально-правове значення.

Психічне насильство є складним феноменом і брак його вичерпного наукового тлумачення та законодавчого визначення викликає низку труднощів при кваліфікації злочинів. Крім того, необхідність ґрунтовного дослідження кримінально каранних різновидів психічного насильства посилюється їх ускладненим кримінально-правовим оцінюванням. Погоджуємось, що важливим є фаховий детальний аналіз поняття психічного впливу і психічної шкоди, які є ознаками психічного насильства¹. Ознаками психічного насильства як умисного, кримінально протиправного і суспільно небезпечного діяння, є також активний характер поведінки (як і при фізичному насильстві, неможлива бездіяльність), вплив на психіку іншої особи проти її волі, в результаті чого заподіюється шкода здоров'ю або життю людини.

Основні результати і висновки дослідження. Процеси глобалізації та діджиталізації зумовили трансформацію кримінально протиправного насильства, появу його нових видів. Водночас ні у вітчизняному законодавстві, ні у кримінально-правовій науці не існує чіткої диференціації видів насильства. Панівною позицією є поділ насильства на фізичне та психічне. Висловлено заперечення проти існування формул: «насильство = фізичне насильство», «погроза = психічне насильство» (саме таке бачення розробників нового КК України). Такий підхід на відміну від загальноприйнятого поділу насильства на фізичне та психічне зумовлює тезу про існування насильства виключно у виді фізичної шкоди потерпілому, а інший вид насильства – психічне, зво-

дять до погрози. Тоді як психічне насильство в чинному Кримінальному кодексі України проявляється не лише через погрозу, а й через примус, примування, вплив, тероризування тощо. Піддано критиці тезу, що фізичне насильство може проявитись не в активних діях, а у формі бездіяльності. Підтримано ідею, що вбивство теж є проявом насильства, позаяк вчиняється власне насильницьким способом, водночас насильство не охоплює знищення та пошкодження чужого майна. І хоча традиційно фізичне насильство вважається найбільш небезпечним, в окремих випадках і психічне насильство може завдати непоправну шкоду здоров'ю особи. Ознаками психічного насильства як умисного, кримінально протиправного й суспільно небезпечного діяння є активний характер поведінки (як і при фізичному насильстві), вплив на психіку іншої людини проти її волі, в результаті чого заподіюється шкода її здоров'ю або життю.

1. Навроцький В. О. Наскрізні кримінально-правові поняття: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2023. С. 178. 2. Кваша Р.С., Фещенко О. С. Агресія та насильство в контексті російсько-української війни: кримінально-правовий і кримінологічний аспекти. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення*: матеріали міжвідом. наук.-практ. круглого столу (Київ, 2 листоп. 2023 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 36–39. 3. Текст проекту нового Кримінального кодексу України станом на 14.10.2023. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2023/10/15/kontrolnyj-tekst-proyektu-kk-14-10-2023.pdf> 4. Навроцький В. О. Наскрізні кримінально-правові поняття: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2023. С. 186–187. 5. Cyberstalker Sentenced to 10 Years in Prison. Department of Justice. 2016. URL: <https://cutt.ly/vnSZ953> (дата звернення: 01.06.2022). 6. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення: 19.10.2023). 7. Гумін О. М. Кримінально-насильницька поведінка проти особи: монографія Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2009. С. 67. 8. Навроцький В. О. Наскрізні кримінально-правові поняття: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2023. С. 178. 9. Бондарчук А. С. Кримінально-правова характеристика погрози або насильства щодо журналіста в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2019. С. 137. 10. Брич Л. П. Розмежування складів злочинів, спільною ознакою яких є суспільно небезпечні наслідки у вигляді шкоди здоров'ю людини. Львів: ЛьДУВС, 2009. С. 630–631. 11. Насильство. Академічний тлумачний словник української мови. URL: <https://cutt.ly/hnSXOXu> (дата звернення: 20.10.2023). 12. Навроцький В. О. Наскрізні кримінально-правові поняття: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2023. С. 187. 13. Гумін О. М. Психічне насильство проти особи як кримінальне правопорушення та його негативні наслідки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2023. Том 2. № 76. С. 89. 14. Наконечна Л. А. Насильство як наскрізне кримінально-правове поняття: автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Львів. ЛьДУВС. Львів, 2016. С. 11. 15. Ігнатів О. М. Насильство як спосіб вчинення злочину: поняття та сутність. *Форум права*. 2010. № 3. С. 146. 16. Байлов А. В. Кримінальна відповідальність за посягання на життя та здоров'я особи, вчинені в стані сильного душевного хвилювання: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2004. С. 10. 17. Кушпів В. П. Генезис поняття насильства у теорії кримінального права. *Вісник Національного університету*

«Львівська політехніка». Юридичні науки. 2014. № 807. С. 140. 18. Гумін О. М. Психічне насильство проти особи як кримінальне правопорушення та його негативні наслідки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2023. Том 2. № 76. С. 86. 19. Панов М., Харитонов С. Кримінальні правопорушення: поняття та види. *Право України*. 2021. № 3. С. 32. 20. Храмов О. М. Насильство як категорія загальної частини вчення про обставини, що виключають злочинність діяння. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія «Право». 2019. Вип. 27. С. 89. 21. Собко Г. М. Психічне насильство як обставина, що виключає злочинність діяння. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 10. С. 152.

References

1. Navrotskyi V. O. Naskrizni kryminalno-pravovi poniattia: navch. posib. Kyiv: Yurinkom Inter, 2023. S. 178. 2. Kvascha R. S., Feshchenko O. S. Ahresia ta nasylstvo v konteksti rosiisko-ukrainskoi viiny: kryminalno-pravovyi i kryminologichnyi aspekty. *Kryminologichna teoriia i praktyka: dosvid, problemy sohodennia ta shliakhy yikh vyrishennia: materialy mizhvidom. nauk.-prakt. kruhloho stolu* (Kyiv, 2 lystop. 2023 r.) Kyiv: Nats. akad. vnutr. sprav, 2023. S. 36–39. 3. Tekst proiektu novoho Kryminalnoho kodeksu Ukrainy stanom na 14.10.2023 URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2023/10/15/kontrolnyj-tekst-proyektu-kk-14-10-2023.pdf> 4. Navrotskyi V. O. Naskrizni kryminalno-pravovi poniattia: navch. posib. Kyiv: Yurinkom Inter, 2023. S. 186–187. 5. Cyberstalker Sentenced to 10 Years in Prison. Department of Justice. 2016. URL: <https://cutt.ly/vnSZ953> (data zvernennia: 01.06.2022). 6. Pro zapobihannia ta protydiu domashnomu nasylstvu: Zakon Ukrainy vid 07.12.2017 № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (data zvernennia: 19.10.2023). 7. Humin O. M. Kryminalno-nasylnytska povedinka proty osoby: monohrafiia Lviv: Lvivskiy derzhavnyi universytet vnutrishnikh sprav, 2009. S. 67. 8. Navrotskyi V. O. Naskrizni kryminalno-pravovi poniattia: navch. posib. Kyiv: Yurinkom Inter, 2023. S. 178. 9. Bondarchuk A. S. Kryminalno-pravova kharakterystyka pohrozy abo nasylstva shchodo zhurnalista v Ukraini: dys. ...kand. yuryd. nauk. Kyiv, 2019. S. 137. 10. Brych L. P. Rozmezhuвання skladiv zlochniv, spilnoiu oznakoiu yakyykh ye suspilno nebezpechni naslidky u vyhladi shkody zdoroviu liudyny. Lviv: LDUVS, 2009. S. 630–631. 11. Nasylstvo. Akademichnyi tлумachnyi slovnyk ukrainskoi movy. URL: <https://cutt.ly/hnSXOXu> (data zvernennia: 20.10.2023). 12. Navrotskyi V. O. Naskrizni kryminalno-pravovi poniattia: navch. posib. Kyiv: Yurinkom Inter, 2023. S. 187. 13. Humin O. M. Psykhichne nasylstvo proty osoby yak kryminalne pravoporushennia ta yoho nehatyvni naslidky. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*. Seria: Pravo. 2023. Tom 2. № 76. S. 89. 14. Nakonechna L. A. Nasylstvo yak naskrizne kryminalno-pravove poniattia: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk / Lviv. LDUVS. Lviv, 2016. S. 11. 15. Ihnatov O. M. Nasylstvo yak sposib vchynennia zlochnu: poniattia ta sutnist. *Forum prava*. 2010. № 3. S. 146. 16. Bailov A. V. Kryminalna vidpovidalnist za posiahannia na zhyttia ta zdorovia osoby, vchyneni v stani sylnoho dushevnoho khvyliuvannia: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk. Kharkiv, 2004. S. 10. 17. Kushpit V. P. Henezys poniattia nasylstva u teorii kryminalnoho prava. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnikha»*. Yurydychni nauky. 2014. № 807. S. 140. 18. Humin O. M. Psykhichne nasylstvo proty osoby yak kryminalne pravoporushennia ta yoho nehatyvni naslidky. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*. Seria: Pravo. 2023. Tom 2. № 76. S. 86. 19. Panov M., Kharytonov S. Kryminalni pravoporushennia: poniattia ta vydy. *Pravo Ukrainy*. 2021. № 3. S. 32. 20. Khramtsov O. M.

Nasylstvo yak katehoriia zahalnoi chastyny vchennia pro obstavyny, shcho vykliuchaiut zlochynnist diiannia. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina*. Seria «Pravo». 2019. 27. S. 89. 21. Sobko H. M. Psykhichne nasylstvo yak obstavyna, shcho vykliuchaie zlochynnist diiannia. *Pidpriemnystvo, hospodarstvo i pravo*. 2019. № 10. S. 152.

Kvasha Roman, Feshchenko Oleh. Physical and mental violence as the main types of criminal violence

The article states that there is no clear differentiation of types of violence either in domestic legislation or in criminal law science. The following are defined as objective and subjective signs of violence: illegal behavior that manifests itself in the external environment and is expressed in specific conscious acts of human activity; targeting another person's body; the presence of a specific addressee (the victim – in the case of direct violence, or his relatives – in the case of indirect violence); can take place both against and against the will of another person (victim); the intentional character of the person's behavior; the ability to influence the unconscious and cause physical, moral, property damage to another person; the presence of a goal to cause harm to another person of a certain nature.

The dominant position is the division of violence into physical and mental. An objection was expressed against the existence of formulas: «violence = physical violence», «threat = mental violence» (this is exactly the vision of the developers of the new Criminal Code of Ukraine). This approach, in contrast to the generally accepted division of violence into physical and mental, determines the thesis that violence exists exclusively in the form of physical harm to the victim, and reduces another type of violence, mental, to a threat. Whereas mental violence in the current Criminal Code of Ukraine manifests itself not only through threats, but also coercion, coercion, influence, terrorizing, etc. The thesis that physical violence can manifest itself not in active actions, but in the form of inaction, has been criticized. However, even examples simulated by scientists refute this approach. It is supported by the idea that murder is also a manifestation of violence, since it is committed in a violent way, at the same time, violence does not include the destruction and damage of someone else's property. Although physical violence is traditionally considered the most dangerous, in some cases mental violence can cause irreparable damage to a person's health. Signs of mental violence as a deliberate, criminally illegal and socially dangerous act are also the active nature of the behavior (as in the case of physical violence), the influence on the psyche of another person against their will, as a result of which harm is caused to the health or life of a person.

Key words: violence, aggression, physical violence, mental violence, psychological violence, types of violence, threat, harm, murder, destruction of property, action, inaction, influence, intimidation.

Розділ VII

ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА ТА ПОРІВНЯЛЬНОГО ПРАВознавства

DOI: 10.33663/0869-2491-2024-35-667-682
УДК 341.171

Л. Г. ФАЛАЛЄЄВА,
доктор юридичних наук*
ORCID: 0000-0001-6089-2459

Б. В. СТРИЛЕЦЬ,
кандидат юридичних наук**
ORCID: 0000-0001-7043-7329

ПАРАДИГМА КІБЕРБЕЗПЕКИ У ПРАВІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: СУЧАСНІ РЕАЛІЇ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Дослідження присвячено аналізу сучасної парадигми кібербезпеки у праві Європейського Союзу в умовах цифровізації. Висвітлено доктринальні підходи до визначення кібербезпеки у рамках цього інтеграційного об'єднання. Проаналізовано акти ЄС, у яких робиться акцент на важливості кібербезпеки для забезпечення функціонування внутрішнього ринку ЄС, а не забезпечення дотримання прав людини, передусім основоположних прав, що не можна вважати виправданим.

Автори статті віддають перевагу широкому підходу до визначення кібербезпеки у праві ЄС. У такому випадку можливе формування права на кібербезпеку, яке включає не лише стан технічної захищеності, а також належні правові та інституційні гарантії захисту і відшкодування заподіяної шкоди. Зроблено висновок про те, що закріплення права на кібербезпеку у праві ЄС, а також сучасні реалії цифровізації, вимагають трансформації структури та повноважень Агентства Європейського Союзу з кібербезпеки (ENISA).

* **Falalievna Liudmyla**, Doctor of Juridical Sciences

** **Strilets Bohdan**, Candidate of Juridical Sciences (Ph. D)